

**PENGARUH JEPUN TERHADAP BIDANG
PENDIDIKAN DI TANAH MELAYU (MALAYSIA)
1941- 1990-an**

AHMAD SOHAIMI LAZIM

UNIVERSITI SAINS MALAYSIA

2007

PENGHARGAAN

Syukur kepada Allah, tuhan pencipta sekalian alam diatas rahmat dan petunjuknya yang mengizinkan aku meneruskan pengajian. Sukacita saya mengambil kesempatan ini mengucapkan ribuan terima kasih kepada Universiti Pendidikan Sultan Idris yang memberikan peluang cuti belajar dan Bahagian Sejarah, Pusat Pengajian Ilmu Kemanusiaan, Universiti Sains Malaysia yang menerima saya menyambung pengajian. Sepanjang tempoh pengajian, saya merasa amat terhutang budi kepada penyelia utama Prof. Abu Talib Ahmad yang mempamerkan mutu intelektual yang begitu tinggi serta menasihati dan membimbing saya dengan amat sabar dan cermat. Sikap prihatin dan teliti beliau menjadi teladan yang amat berguna bukan hanya dalam bidang pengajian akademik tetapi juga pada alam kerjaya. Terima kasih juga diucapkan kepada Dr. Anbalakan Kailasam, penyelia kedua yang turut memberikan bimbingan dan nasihat berguna dalam mengatasi pelbagai masalah yang timbul semasa kajian dijalankan. Penghargaan juga ditujukan kepada dekan dan rakan-rakan di Fakulti Sains Sosial dan Kemanusiaan khususnya di Jabatan Tamadun Islam dan Asia, Universiti Pendidikan Sultan Idris, Tanjung Malim. Sokongan moral dan material yang dihulurkan akan dingati selagi hayat di kandung badan. Akhirnya kepada keluarga tersayang terutama isteri-ku yang tidak pernah jemu memberikan sokongan selain amat sabar menahan segala cabaran dan dugaan. Dedikasi ini juga ditujukan kepada anak-anakku Ashraf, Suraya, Amirah, Balqis, Najwa dan sikecil Amer Hakimi. Wajah dan karenah kalian merupakan sumber inspirasi kepada Abah. Belajar memberikan pelbagai pengalaman pahit dan manis namun hasil yang dikecapi tiada bandingannya. Semoga segala usaha ini dirahmati Allah dan memberi semangat kepada anak-anak Abah meneruskan perjuangan hidup.

KANDUNGAN

	MUKA SURAT
PENGHARGAAN	ii
KANDUNGAN	iii
SENARAI JADUAL	vi
SENARAI SINGKATAN	vii
SENARAI LAMPIRAN	ix
ABSTRAK	x
ABSTRACT	xi
 BAB SATU : PENDAHULUAN	
Pengenalan	1
Kajian-kajian Tentang Zaman Pendudukan Jepun di Tanah Melayu dan Hubungan Malaysia-Jepun Selepas 1957	3
Pernyataan Masalah	36
Matlamat dan Kepentingan Kajian	43
Ulasan Sumber	44
Batasan Kajian	47
Pembahagian Bab	48
 BAB DUA: ZAMAN PEMERINTAHAN JEPUN 1941 – 1945: PENDIDIKAN DAN KESANNYA	
Pengenalan: Latar belakang Pendudukan Jepun di Tanah Melayu	51
Pendidikan Jepun di Tanah Melayu	57
Sumbangan dan Kesan Pendidikan Zaman Jepun	110
Keunikan Falsafah dan Sistem Pendidikan Jepun	116
Kesan Pendidikan Terhadap Pemikiran dan Sikap Masyarakat	121
Rumusan	136

**BAB TIGA: HUBUNGAN MALAYSIA–JEPUN SELEPAS
MERDEKA (1957–1970-an)**

Pengenalan	139
Pemulihan dan Pengukuhan Hubungan 1957 – 1970-an	141
Hubungan Diplomatik	141
Perdagangan dan Pelaburan	171
Kerjasama Ekonomi dan Bantuan luar	191
Pendidikan dan Latihan	203
Rumusan	209

**BAB EMPAT: HUBUNGAN MALAYSIA-JEPUN 1980-1990-an:
PENGENALAN DASAR PANDANG KE TIMUR DAN KESANNYA**

Pengenalan	213
Latar belakang dan Objektif Dasar Pandang Ke Timur	215
Mencontohi Etika Kerja dan Sistem Pengurusan Jepun	225
Sambutan Awal dan Kritikan Terhadap Dasar Pandang Ke Timur	232
Program Pendidikan dan Latihan di Bawah Dasar Pandang Ke Timur	266
Rumusan	285

**BAB LIMA: PENGAJIAN DI JEPUN DI BAWAH DASAR
PANDANG KE TIMUR: PENGALAMAN PELAJAR MALAYSIA**

Pengenalan: Latar belakang Program Pengajian di Jepun	287
Penerapan Budaya Daripada Perspektif Konseptual	290
Kajian Terhadap Bekas Pelajar di Jepun di Bawah Program Dasar Pandang Ke Timur	301
Pengalaman Pelajar	312
Persepsi Pelajar Terhadap Budaya Masyarakat Jepun	333
Rumusan	356

**BAB ENAM: BEKAS-BEKAS PELAJAR MALAYSIA DI JEPUN:
PENGARUH DAN PENERAPAN ETIKA KERJA JEPUN DI ALAM
KERJAYA**

Pengenalan	359
Sikap dan Amalan Bekas Pelajar	360
Penilaian Terhadap Dasar Pandang Ke Timur dan Model Jepun	372
Dasar Pandang Ke Timur dan Perubahan Budaya Masyarakat	389
Masa Depan Dasar Pandang Ke Timur	396
Rumusan	404

BAB TUJUH: KESIMPULAN 406

BIBLIOGRAFI 412

LAMPIRAN 435

SENARAI JADUAL

Nombor Jadual	TajukJadual	M/S
3.1	Eksport Persekutuan Tanah Melayu ke Jepun Januari 1961, 1962 mengikut barang	172
3.2	Import Persekutuan Tanah Melayu dari Jepun Januari 1961, 1962 mengikut barang	172
3.3	Jumlah perdagangan import-eksport Malaysia-Jepun 1960-1970 (juta US \$)	175
3.4	Pinjaman projek jangka panjang Jepun kepada Malaysia – 1968	197
3.5	Pinjaman projek jangka panjang Jepun kepada malaysia - 1969	197
3.6	Bantuan luar Jepun kepada Malaysia 1971-1980 (juta US \$)	200
3.7	Bantuan luar Jepun kepada Asean 1971-1980 (juta US \$)	201
3.8	Pelatih Malaysia ke Jepun mengikut bidang (1954-1968)	205
4.1	Jadual pengajian Ambang Asuhan Jepun, Universiti Malaya 2005/06	281
5.1	Maklumat asas bekas pelajar di Jepun di bawah Dasar Pandang ke Timur	306-308
5.2	Pengalaman pelajar di Jepun	314
5.3	Pandangan pelajar Malaysia terhadap ciri-ciri dan sikap masyarakat Jepun	335
5.4	Sikap dan amalan bekas pelajar setelah bekerja	360
5.5	Penilaian bekas pelajar terhadap Dasar Pandang Ke Timur dan model Jepun	374

SENARAI SINGKATAN

Singkatan	Ungkapan sebenar
AAJ	Ambang Asuhan Jepun
ACM	Agriculture Chemical of Malaysia
ALEPS	Alumni of Look East Policy Society
ARF	Asean Regional Forum
ASEAN	Association of Southeast Asian Nation
AOTS	Association for Overseas Technical Scholarship
DAC	Development Assistance Committee
DEB	Dasar Ekonomi Baru
DPT	Dasar Pandang Ke Timur
EPTA	United Nation Expanded Program of Technical Assistance
FIDA	Federal Industrial Development Authority
GES	Government English School
IDA	International Development Association
IMF	International Monetary Fund
JAF	Japan – Asean Forum
JAGAM	Japan Graduate Association of Malaysia
JPA	Jabatan Perkhidmatan Awam
JETRO	Japan External Trade Organisation
JICA	Japan International Cooperation Agency
KMM	Kesatuan Melayu Muda

LDP	Liberal Democratic Party
LEP	Look East Policy
LSKAR	Lingkungan Sekemakmuran Asia Raya
MAJECA	Malaysian – Japan Economic Association
MBAM	Masters Builders Association Malaysia
MCS	Malayan Civil Service
MSAJ	Malaysian Student Association of Japan
MMA	Malayan Military Administration
MPSI	Maktab Perguruan Sultan Idris
ODA	Overseas Development Assistance
OECD	Organisation for Economic Cooperation and Development
OECF	Overseas Economic Cooperation Fund
OTCA	Overseas Technical Cooperation Agency
QCC	Quality Control Circle
RPKJ	Rancangan Persediaan Khas Jepun
SSEAYP	Ship for Southeast Asia Youth Program
STABEX	Stabilization of Exports Earning

SENARAI LAMPIRAN

Nombor lampiran	Tajuk lampiran	Muka surat
1	Arahan dan panduan kepada guru pada zaman pemerintahan Jepun di Tanah Melayu.	435
11	Kemasukan pelajar ke sekolah rendah bagi tahun 1943-1944	437
111	Ikrar yang dilafazkan oleh pelatih-pelatih <i>Koa Kunrenjo</i>	440
IV	Senarai pelajar tajaan JPA bagi program Guru Bahasa Jepun di bawah Dasar Pandang Ke Timur.(1990-1994)	441
V	Jumlah penuntut tajaan Jabatan Perkhidmatan Awam di bawah DPT di universiti Jepun.(1984-1994)	442
VI	Soal selidik bekas pelajar Malaysia di Jepun dibawah DPT	443

Pengaruh Jepun Terhadap Bidang Pendidikan di Tanah Melayu (Malaysia) 1941-1990-an

ABSTRAK

Banyak kajian telah dijalankan berkaitan dengan hubungan Malaysia-Jepun sejak Perang Dunia Kedua sehingga kini namun tumpuan masih kurang diberikan terhadap aspek pendidikan. Kajian ini cuba mengisi kekosongan tersebut dengan memberi tumpuan kepada dasar-dasar pendidikan Jepun dan kesannya kepada masyarakat Tanah Melayu semasa zaman pendudukan 1941-45 serta hubungan Malaysia-Jepun selepas 1957. Berasaskan sumber dokumen dan lisan, pengkaji cuba membongkar kembali pengalaman generasi 1940-an mengenai pengalaman suka duka mereka menerima pendidikan mengikut sistem dan cara Jepun. Walaupun sistem pendidikan ketika itu dipenuhi masalah dan kelemahan tetapi sedikit sebanyak faedahnya dapat juga dikecapi mereka lantaran penekanan yang diberikan kepada pendidikan nilai dan pembinaan disiplin diri. Selepas Tanah Melayu merdeka pada 1957, hubungan Malaysia-Jepun terus berjalan di atas dasar saling bergantung namun lebih menguntungkan Jepun terutamanya dalam bidang ekonomi dan perdagangan. Pada tahun 1980-an, Malaysia melancarkan dasar meniru budaya kerja Jepun melalui Dasar Pandang Ke Timur bertujuan menjadikan Jepun sebagai model pembangunan. Di bawah dasar ini, pelajar dan pelatih dihantar belajar dan menjalani latihan di Jepun bagi membolehkan mereka mempelajari dan mengamalkan budaya kerja Jepun. Kajian yang dibuat dalam kalangan bekas pelajar menunjukkan mereka mendapat faedah belajar di sana kerana mempelajari dan dapat mengamalkan budaya dan etika kerja Jepun di alam kerjaya. Pengalaman mereka hampir sama dengan pengalaman generasi tahun 1940-an iaitu mempelajari nilai positif dan membentuk disiplin diri bagi membina pemikiran dan sikap yang baik ke arah kejayaan dalam hidup pada masa depan.

Japanese Influences in the Field of Education in Malaya (Malaysia) 1941-1990's

ABSTRACT

Numerous studies have been undertaken regarding the relationship between Malaya (later Malaysia) with Japan since Second World War. Nevertheless, there is a lack of focus on the educational aspect. The objective of this research is to study the Japanese education policies during and after the Second World War and its impacts on Malayan societies with special reference to the Malays. Based on documentary and oral sources, the experiences of those who had received Japanese education will be scrutinized. Although they faced problems in acquiring Japanese education, they still benefited from the system, notably its positive values. After independence in 1957, the relationship between Malaysia-Japan brought in more benefits to Japan than Malaysia. In the 1980s, Malaysia launched the Look East Policy (LEP) which emphasized on learning the Japanese work-culture and ethics as a development model. Under this policy, students and trainees were sent to Japan to learn and emulate the Japanese work-culture. An effort has been made here to evaluate the experience and work culture acquired by the ex-students of the LEP. The research shows that the students had gained significantly and were able to apply the positive side of Japanese work ethic in their profession. That aside it has also been shown in this research that there are similarities in experience of learning mode and acquisition of values and self discipline that enhanced the personality and desire towards excellence between this group and those who had studied under the Japanese educational system in the 1940s.

BAB SATU: PENDAHULUAN

Pengenalan

Dalam beberapa aspek tertentu hubungan Malaysia-Jepun sejak tahun 1941 sehingga kini boleh disifatkan berada dalam suasana masam-masam manis atau dipenuhi suka dan duka. Penjajahan Jepun ke atas Tanah Melayu selama tiga tahun lapan bulan (1941-1945) tentu sekali sukar dilupakan terutamanya dalam kalangan generasi yang hidup ketika itu. Sikap kejam dan ganas tentera Jepun ketika memerintah bukan rahsia lagi malahan merupakan satu kenangan pahit yang sukar dilupakan. Sungguh pun begitu di sebalik penderitaan dan kesengsaraan hidup yang dialami, rakyat belajar menjadi lebih inovatif, insaf dan mula meningkatkan kesedaran tentang perjuangan kebangsaan. Propaganda dan indoktrinasi Jepun yang dijalankan melalui sistem pendidikan dan media bertujuan mengagongkan mereka ditolak rakyat walaupun pada hakikatnya mereka tidak dapat mengelak daripada terlibat dengan program yang dianjurkan penjajah Jepun. Sebilangan kecil rakyat yang berpeluang belajar seterusnya bekerja dengan Jepun mengambil kesempatan mengumpul pengalaman untuk digunakan pada masa depan. Tidak syak lagi apabila Tanah Melayu mencapai kemerdekaan, golongan ini telah memainkan peranan penting sebagai pemimpin dalam lapangan politik, ekonomi dan sosial.

Hubungan diplomatik yang terjalin di antara Malaysia-Jepun selepas Tanah Melayu mencapai kemerdekaan berbentuk saling bergantung memandangkan Jepun memerlukan bahan mentah dan pasaran Malaysia manakala negara ini menagih pelaburan asing dan bantuan ekonomi Jepun. Pada awal tahun 1980-an hubungan kedua negara ditingkatkan dengan pelaksanaan Dasar Pandang Ke Timur oleh Perdana Menteri keempat Dr. Mahathir Mohamad. Dasar ini bertujuan menjadikan Jepun sebagai model pembangunan bagi Malaysia. Mahathir percaya kejayaan Jepun dalam bidang ekonomi selepas Perang Dunia

Kedua adalah berpunca daripada amalan budaya kerja positif rakyatnya. Bagi menjayakan dasar ini, kerajaan melaksanakan program pendidikan dan latihan dengan kerjasama kerajaan Jepun bagi membolehkan rakyat Malaysia mempelajari teknologi dan meniru budaya kerja masyarakat Jepun. Berbagai tafsiran, sokongan dan kritikan telah dibuat terhadap dasar ini sejak pelancarannya. Golongan yang pro kerajaan terutamanya ahli-ahli politik menyokong dasar ini dan merasa yakin usaha meniru Jepun mampu dilakukan seterusnya mengubah budaya kerja rakyat Malaysia ke arah lebih positif. Para pengkritik pula yang sebahagian besarnya terdiri daripada ahli akademik dan aktivis masyarakat melahirkan kesangsian tentang kejayaan dasar ini memandangkan banyaknya halangan yang wujud dalam proses peniruan budaya. Mereka berhujah dasar ini lebih menguntungkan syarikat-syarikat Jepun yang mendapat banyak peluang perniagaan di Malaysia.. Golongan berikutnya pula yang terdiri daripada bekas pelajar dan pelatih yang berpeluang tinggal dan belajar di Jepun selama beberapa tahun memberikan pendapat mereka yang tersendiri tentang dasar ini. Sebagai golongan yang terlibat secara langsung dalam proses peniruan budaya, pengalaman mereka adalah penting diambilkira dalam menilai kejayaan Dasar Pandang Ke Timur. Apa pun hujah mereka, yang pasti ialah dasar ini telah mengukuhkan hubungan Malaysia Jepun dalam bidang pendidikan mulai era 1980-an yang seterusnya memberikan kesan kepada aspek lain seperti ekonomi dan politik.

Kajian-Kajian Tentang Zaman Pendudukan Jepun di Tanah Melayu (1941-1945) dan Hubungan Malaysia-Jepun Selepas 1957.

Sehingga kini kajian-kajian khusus tentang topik yang diperkatakan iaitu pengaruh Jepun terhadap bidang pendidikan di Tanah Melayu dan Malaysia dalam tempoh pendudukan Jepun (1941-1945) dan selepas merdeka masih kurang dijalankan. Penulisan sejarah tentang zaman pendudukan Jepun berkisar kepada beberapa tema. Beberapa pengkaji menulis secara umum dengan melihat kepada keseluruhan suasana kehidupan politik, ekonomi dan sosial masyarakat semasa zaman tersebut. Penulisan mereka bersandar kepada berbagai sumber samada dalam bentuk dokumen atau lisan. Terdapat kajian yang tertumpu kepada pelaksanaan dasar pentadbiran Jepun dalam bidang politik, ekonomi dan sosial di Tanah Melayu dan Singapura. Isu-Isu tertentu yang melibatkan reaksi masyarakat majmuk Tanah Melayu terhadap pendudukan Jepun juga disentuh dalam beberapa kajian oleh penulis tertentu. Selain itu terdapat kajian yang memberi tumpuan kepada pendudukan Jepun di negeri-negeri tertentu. Tidak ketinggalan juga terdapat tokoh tempatan dan luar negara yang merakamkan pengalaman dan pandangan mereka semasa zaman ini melalui penulisan biografi atau memoir. Selepas negara mencapai kemerdekaan, kajian kontemporari pula lebih tertumpu kepada aspek ekonomi dan hubungan luar .

Antara karya yang menyentuh kesan pendudukan Jepun terhadap sosio ekonomi penduduk ialah tulisan Paul H. Kratoska, *The Japanese Occupation of Malaya 1941-1945 A Social and Economic History* (1998)¹ yang dianggap tulisan terbaik setakat ini dalam

¹ Kratoska, Paul H., *The Japanese Occupation of Malaya, 1941-1945: A Social and Economic History* (London: Hurst & Company, 1998). Karya ini amat baik kerana membincangkan secara terperinci kesan sosial dan ekonomi semasa pendudukan Jepun. Penulisnya telah menggunakan berbagai sumber kajian meliputi dokumentasi, sumber lisan serta fail-fail pentadbiran beberapa buah negeri dan daerah di Tanah Melayu selain sumber-sumber British dan Jepun yang telah diterjemah. Hasilnya ia memberi satu gambaran

konteks membincangkan kesan sosio-ekonomi pendudukan Jepun di Tanah Melayu. Karya ini memberikan satu gambaran yang terperinci dengan menggunakan pelbagai sumber sejarah bagi memerihalkan kehidupan pada zaman tersebut.

Cheah Boon Kheng pula menghasilkan satu penulisan yang komprehensif tentang pendudukan Jepun dan implikasinya terhadap hubungan kaum di Tanah Melayu berjudul “*Red Star Over Malaya Resistance and Social Conflict During and After the Japanese Occupation of Malaya 1941-1946*”.² Tumpuan tulisannya lebih kepada gerakan penentangan terhadap pendudukan Jepun daripada kaum Cina yang diberi layanan buruk oleh Jepun. Turut diperkatakan adalah gerakan Bintang Tiga dan Komunis yang muncul selepas Jepun menyerah kalah. Chin Kee Onn juga menulis dalam tema yang hampir sama berjudul, *Malaya Upside Down* (1976)³. Karya yang hampir kepada sebuah memoir ini memberi gambaran secara menyeluruh suasana kehidupan pada zaman tersebut. Tulisan ini bukan sekadar mencatat pengalaman sejarah malahan turut memuatkan pandangan penulisnya terhadap berbagai peristiwa yang berlaku sepanjang tempoh pendudukan Jepun.

Pendudukan Jepun di Tanah Melayu juga dibincangkan dalam beberapa tesis doktor falsafah dan sarjana. Horner Layton menghasilkan sebuah tesis pada peringkat Ph.D. manakala Halinah Bamadhaj dan Danker Sami Mehmet masing-masing menulis tesis pada

yang realistik tentang keadaan yang dialami oleh penduduk Tanah Melayu dan Singapura semasa pendudukan Jepun.

² Cheah Boon Kheng, *Red Star over Malaya: Resistance and Social Conflict during and after the Japanese Occupation 1941-1946* (Singapore: Singapore University Press, 1983) . Ini merupakan satu karya sejarah yang baik kerana bukan hanya mencatatkan pengalaman dan suasana semasa pendudukan Jepun tetapi turut menganalisa berbagai konflik yang berlaku. Pendudukan Jepun telah mencetuskan berbagai reaksi termasuk terhadap gerakan kebangsaan Melayu, kaum China dan British. Penulis telah membahagikan tulisannya kepada 2 bahagian. Bahagian pertama berkaitan dengan konflik dalam tempoh pendudukan Jepun 1941-1945 dan bahagian keduanya berkenaan dengan perkembangan yang berlaku dalam tempoh 1945-1946.

³ Lihat Chin Kee Onn, *Malaya Upside Down* (Kuala Lumpur: Federal Publication, 1976).Karya Chin Kee Onn ini bukanlah merupakan satu kajian sejarah yang berbentuk akademik seperti penulisan Kratoska atau Cheah Boon Kheng, namun ia menarik kerana dipersembahkan sebagai suatu penceritaan sejarah yang meliputi berbagai macam ragam dan pergolakan pada zaman pendudukan Jepun di Tanah Melayu. Penulisannya lebih berasaskan kepada pemerhatian peribadi penulisnya.

peringkat Sarjana (MA).⁴ Ketiga-tiga tesis tersebut membincangkan persoalan pendudukan Jepun dan kesannya terhadap penduduk Tanah Melayu. Kajian Layton meliputi kawasan yang lebih luas melibatkan pendudukan Jepun di Tanah Melayu dan Filipina. Antara tumpuan kajian beliau ialah terhadap corak dan bentuk pentadbiran yang dijalankan oleh Jepun di kedua-dua negara serta suasana dalam negeri ketika itu.⁵ Kajian Halinah Bamadhaj pula berlatar belakang Tanah Melayu dengan tumpuan kepada dasar-dasar yang diamalkan Jepun serta perkembangan politik masyarakat Melayu. Kedua-dua tesis ini ditulis pada awal tahun 1970-an dan merupakan antara kajian yang awal tentang tajuk berkenaan. Lantaran itu tesis ini dapat menjadi panduan kepada penyelidik-penyelidik berikutnya yang berhasrat mengkaji tajuk berkaitan.⁶

Tesis Mehmet memberi perhatian kepada dasar-dasar yang diamalkan oleh Jepun di Tanah Melayu sebelum dan selepas perang. Perubahan-perubahan suasana politik serantau telah mempengaruhi dasar-dasar Jepun khususnya dalam hubungan dengan Malaysia. Keiko Soeda menulis tentang polisi Jepun terhadap kaum-kaum di Tanah Melayu dan

⁴ Horner Layton, "Japanese Military Administration in Malaya and Filipina", tesis Ph.D. (University of Arizona, 1973). Lihat juga Halinah Bamadhaj, "The Impact of Japanese Occupation of Malaya on Malay Society and Politics 1941-1945", tesis MA (University of Auckland, New Zealand, 1975). Danker Sami Mehmet, "Continuity and Change in Japanese Malaysian Relations Before and After Second World War", tesis MA (Universiti Sains Malaysia, 1985).

⁵ Kajian Layton tentang pentadbiran tentera Jepun di Tanah Melayu dan Filipina agak luas meliputi aspek ketenteraan, politik, ekonomi dan budaya. Disebabkan cakupan perbincangan yang luas ini maka tesis ini dapat memberi satu gambaran menyeluruh tentang operasi pentadbiran tentera Jepun di kedua-dua wilayah. Dapatan kajian ini juga memberi bantuan kepada penyelidik-penyelidik terkemudian yang berhasrat mengkaji topik berkaitan.

⁶ Tesis Halinah Bamadhaj "The Impact of Japanese Occupation of Malaya on Malay Society and Politics 1941-1945" juga merupakan antara yang terawal dihasilkan oleh sarjana tempatan. Tesis ini menyentuh persoalan implikasi pentadbiran Jepun terhadap masyarakat Melayu khususnya. Antara aspek yang dibincangkan termasuklah layanan Jepun terhadap Sultan dan badan politik Melayu ketika itu. Pendidikan zaman Jepun turut disentuh oleh pengkaji. Kajian tesis ini menggunakan sumber-sumber yang terdapat di Arkib Negara selain merujuk fail-fail pentadbiran zaman Jepun di beberapa daerah di Tanah Melayu. Halinah telah memulakan satu usaha yang baik bagi meneroka peristiwa dan perkembangan sejarah zaman pendudukan Jepun di Tanah Melayu.

implikasinya kepada integrasi nasional.⁷ Dasar yang berbeza terhadap tiga kaum utama di Tanah Melayu telah memberikan kesan buruk kepada hubungan mereka selepas 1945. Huraianya mempunyai persamaan dengan persoalan yang telahpun disentuh oleh Cheah Boon Kheng,⁸ Soeda turut memberi justifikasi terhadap tindakan-tindakan yang dilakukan tentera Jepun di Tanah Melayu dan Singapura di antara 1941-45 selain menghubungkan watak dan tindakan-tindakan tentera Jepun itu dengan latar belakang kebudayaan dan kepercayaan mereka.⁹

Tesis-Tesis ini pada keseluruhannya baik kerana memberikan gambaran tentang beberapa aspek dasar dan kesan pentadbiran tentera Jepun di Tanah Melayu tetapi ruang perbincangannya hanya berkisar di sekitar waktu pendudukan (1941-1945). Kajian Mehmet walaupun memberi perhatian kepada soal dasar Jepun terhadap Tanah Melayu pada zaman pasca perang namun tumpuan lebih diberikan kepada aspek perdagangan sekitar tahun 1960-an. Tesis Halinah juga hanya menyentuh persoalan pendidikan dalam hubungan Malaysia Jepun sebagai sub topik tanpa satu pemerhatian yang mendalam.

Terdapat juga tesis tentang zaman Jepun yang ditulis pada peringkat pengajian ijazah pertama di beberapa buah institusi pengajian tinggi tempatan. Kajian-kajian ini memperkatakan tentang aspek-aspek tertentu semasa pentadbiran tentera Jepun termasuk

⁷ Keiko Soeda, "Japanese Racial Policy in Malaya and Singapore During The Japanese Occupation, Its Impact on National Integration", tesis MA (National University of Singapore, 1996).

⁸ Cheah Boon Kheng, *Red Star Over Malaya: Resistance and Social Conflict During and After Japanese Occupation 1941-1945*, (Singapore: Singapore University Press, 1983). Karya ini turut membincangkan dasar-dasar yang diamalkan oleh Jepun terhadap masyarakat Melayu dan China khususnya. Layanan berbeza yang diterima oleh kedua-dua kaum tersebut telah mencetuskan berbagai reaksi daripada mereka. Gerakan seperti Bintang Tiga dan Komunis yang tercetus selepas tempoh pendudukan Jepun adalah reaksi terhadap dasar-dasar Jepun sebelumnya. Hal yang sama juga telah disentuh oleh Soeda dalam tesisnya.

⁹ Soeda, *op.cit.*, m.s. 230-232. Kepercayaan dan ketaksuban orang Jepun terhadap Shinto misalnya telah mendorong mereka menjadi amat berani dan bersedia untuk berkorban untuk Shinto walaupun terpaksa mengorbankan nyawa. Budaya mereka seperti sifat setia, berdisiplin dan mementingkan kumpulan adalah dipengaruhi oleh keadaan geografi dan proses pemencilan yang telah mereka alami sejak sekian lama. Masyarakat Jepun beranggapan bahawa tamadun mereka adalah lebih tinggi daripada orang lain. Perasaan sedemikian mencetuskan rasa ego dan pentingkan diri di kalangan mereka. Soeda cuba membincangkan perkara ini untuk memberi kefahaman kepada orang lain tentang perwatakan dan tindakan orang Jepun.

nasionalisme Melayu dan peranan akhbar ketika itu.¹⁰ Aspek kesusasteraan juga turut menarik perhatian para pengkaji. Selain akhbar dan majalah, perkembangan dan peranan cerpen pada zaman tersebut turut dikaji. Sepertimana media yang lain, cerpen turut menjadi alat propaganda Jepun.¹¹ Abdul Malek Hanafiah memperkatakan tentang sejarah perjuangan Kesatuan Melayu Muda (KMM), sebuah gerakan kebangsaan yang dianggap kiri dan peranan yang dimainkannya semasa pendudukan Jepun.¹² Kajian ini dapat memperjelaskan sejarah dan arah perjuangan gerakan nasionalisme Melayu semasa pendudukan Jepun (1941-1945) yang sebelumnya dikupas oleh pengkaji seperti W.R. Roff dan Radin Soenarno.¹³

¹⁰ Antaranya ialah Angline Innasi, "Fenomena Nasionalisme Melayu Pada Zaman Pendudukan Jepun 1942-45: Satu Kajian keatas Majalah Fajar Asia Sebagai Saluran Membangkitkan Semangat Nasionalisme Melayu", Latihan Ilmiah Universiti Sains Malaysia, 1995. Rus'Ain Abdullah, "Surat Khabar dan Majalah Melayu di zaman Jepun 1942-45: Satu kajian keatas perkembangan dan peranan", Latihan Ilmiah Universiti Kebangsaan Malaysia, 1988. Kedua-dua kajian ini menumpukan perhatian kepada peranan yang dimainkan oleh suratkhbar dalam membangkitkan semangat nasionalisme di kalangan masyarakat Melayu semasa pendudukan Jepun. Akhbar dan majalah merakamkan setiap peristiwa semasa yang berlaku pada sesuatu zaman. Peristiwa-peristiwa penting semasa zaman pendudukan Jepun semestinya menjadi fokus akhbar. Cuma pada zaman tersebut, akhbar menjadi alat dan dikawal oleh Jepun. Persoalannya masih bolehkah mereka (akhbar) memainkan peranan meniupkan semangat nasionalisme. Tesis Innasi dan Rus Ain mengkaji isu ini dengan menganalisa kandungan beberapa akhbar dan majalah yang diterbitkan pada zaman ini. Mereka mendedahkan bagaimana penulis-penulis secara berselindung tetap menyuarakan hasrat dan perjuangan nasionalisme mereka. Dari segi pensejarahan, akhbar dan majalah yang dikaji ini adalah sumber penting yang telah merakamkan berbagai peristiwa yang berlaku. Kaedah ini membantu mempelbagaikan sumber-sumber dalam penerokaan dan kajian sejarah.

¹¹ Lihat Arena Wati, *Cerpen Zaman Jepun: Satu Kajian* (Kuala Lumpur: Pustaka Antara, 1968) dan Chua Soo Gim, "Cerpen Zaman Jepun (1942-1945) Satu Kajian", Tesis BA (Hons.), Universiti Kebangsaan Malaysia, 1987. Kajian terhadap karya sastera seperti cerpen ini merupakan satu pendekatan untuk menganalisa suasana yang berlaku pada zaman Jepun. Cerpen pada zaman ini tidak terlepas daripada berperanan sebagai alat propaganda dan mengalami kawalan ketat Jepun dalam aspek kandungan dan penerbitannya. Penulis-Penulis zaman ini seperti A. Samad Ismail dan Ishak Hj. Muhamad terpaksa menyampaikan mesej perjuangan mereka secara berselindung bagi mengelakkan tindakan Jepun. Kajian-Kajian terhadap cerpen ini dapat memperjelaskan kreativiti sastera rakyat dan dasar Jepun mengenainya.

¹² Abdul Malik Hanafiah, "Sejarah Perjuangan Kesatuan Melayu Muda", Tesis BA (Hons.) Universiti Kebangsaan Malaysia, 1974.

¹³ Lihat William R. Roff, *Malay Nationalism* (U.S.A: Yale University Press, 1967) dan Radin Soenarno, "Malay Nationalism 1896-1945", *Journal of Southeast Asian Studies History*, Mac 1960, m.s. 1-28. Roff dan Soenarno mengkaji sejarah gerakan nasionalisme Melayu sejak penghujung abad ke 19 lagi manakala kajian Abdul Malek tertumpu kepada perjuangan KMM. Pada zaman pendudukan Jepun, KMM telah mengambil sikap bekerjasama dengan Jepun dengan harapan mendapatkan kemerdekaan Tanah Melayu bersama Indonesia. Kajian Abdul Malik merupakan satu kesinambungan kerja ilmiah yang telah dimulakan sebelumnya oleh mereka yang berkenaan.

Beberapa penulis pula memberikan perhatian kepada aspek-aspek khusus dalam dasar Jepun terhadap tanah jajahannya seperti Yoji Akashi dan Yoichi Itagaki.¹⁴ Akashi menyentuh secara khusus soal dasar pendidikan Jepun di Tanah Melayu dan Singapura.¹⁵ Kajian Akashi walaupun menarik tetapi hanya terbatas kepada zaman pendudukan Jepun (1941-1945) dan tidak meliputi zaman selepas merdeka. Satu lagi tulisan Akashi khusus membincangkan soal dasar dan layanan Jepun kepada masyarakat Cina di Tanah Melayu sepanjang tempoh pendudukan Jepun.¹⁶ Soal pendidikan zaman Jepun turut disentuh dalam tulisan Abdul Rahim Hj. Awang Kechik.¹⁷ Kajian ini menumpukan perhatian kepada

¹⁴Yoji Akashi dan Yoichi Itagaki misalnya banyak membuat pemerhatian terhadap dasar-dasar yang dilaksanakan oleh Jepun semasa pentadbirannya. Antara karya Akashi yang baik untuk dijadikan rujukan ialah, "Japanese Military Administration in Malaya- Its Formation and Evolution in Reference To Sultans, The Islamic Religion, And The Moslem- Malays", 1941-1945, *Asian Studies* 7(1) 1969, "Japanese Cultural Policy in Malaya and Singapore, 1942-1945" dalam Goodman, Grant K.(ed.), *Japanese Cultural Policies in Southeast Asia during World War Two* (Mc. Millan, 1991) dan "Bureaucracy and the Japanese Military Administration with Specific Reference to Malaya", dalam Newell, William (ed.), *Japan in Asia, 1942-1945* (Singapore: Singapore University Press, 1981). Karya beliau yang secara langsung menyentuh tentang dasar pendidikan dan indoktrinasi Jepun berjudul, "Education and Indoctrination Policy in Malaya and Singapore under the Japanese Rule, 1942-1945" (*Malaysian Journal of Education, Volume 13, Disember 1976*). Tulisan Yoichi Itagaki pula berjudul, "Some Aspects of the Japanese policy for Malaya Under the Occupation, with Special Reference to Nationalism", dalam K.G. Tregonning (ed.), *Papers on Malayan History* (Singapore: University of Singapore Press, 1962). Kajian-Kajian Akashi dan Itagaki menjadi sumber rujukan yang baik kepada pengkaji negara lain kerana kedua-dua sarjana berkenaan mampu membuat rujukan daripada sumber Jepun.

¹⁵ Lihat Akashi Yoji, "Education and Indoctrination Policy in Malaya and Singapore Under the Japanese Rule, 1942-45", dlm. *Malaysian Journal of Education*, Vol. 13. Disember 1976. Juga tulisannya, "The Japanese Occupation of Malaya: Interruption or Transformation ?" dlm. Alfred W. Mc. Coy (ed.) *Southeast Asia under Japanese Occupation*, Monograph series No. 22 (Yale university for Southeast Asia Studies, 1980). Satu lagi tulisan beliau berjudul, "Japanese Cultural Policy in Malaya and Singapore 1942-1945" dlm. Grant K. Godman(ed.) *Japanese Cultural Policies in Southeast Asia During Second World War* (London: Mc. Millan Press, 1991) dan "The Koa Kunrenjo, 1942-1945 A Case Study Of Cultural Propagation And Conflict Under The Japanese Occupation Of Malaya", *Conference on Southeast Asian Studies*, 22-26 November 1977, Kota Kinabalu Sabah). Kajiannya ini secara langsung melihat peranan Koa Kunrenjo sebuah pusat latihan belia-belia nusantara pada zaman pendudukan Jepun sebagai pusat propaganda dan indoktrinasi Jepun. Kajian seumpama ini adalah yang pertama dilakukan dengan mengambil alumni pusat latihan ini sebagai respondennya. Dapatan kajian ini dapat menjadi panduan bagi melihat salah satu daripada keberkesanan sistem pendidikan Jepun di Tanah Melayu semasa pendudukannya.

¹⁶ Lihat Yoji Akashi, "Japanese Policy Towards The Malayan Chinese 1941-1945", *Journal of Southeast Asian Studies* 1(2) (1970), m.s. 61-89. Tulisan ini menjelaskan latarbelakang hubungan Jepun-China sebelum meletusnya perang pada Disember 1941. Jepun mempunyai masalah dalam hubungannya dengan China di Tanah Melayu akibat perang Manchuria 1937. Pendekatan politik-ekonomi terhadap masyarakat China agak keras dan ganas dengan harapan membendung aktiviti penentangan terhadap Jepun. Bagaimanapun dasar keras ini lama kelamaan berubah atas kesedaran bahawa kerjasama orang China amat perlu diperlukan dalam bidang ekonomi.

¹⁷ Abdul Rahim Hj. Awang Kechik, "Pendidikan Zaman British dan Jepun: Kes Jelutong Pulau Pinang", *Malaysia Dari Segi Sejarah*, (Journal Persatuan Sejarah Malaysia) April 1979.

sistem pendidikan zaman British dan Jepun di Jelutong, Pulau Pinang dan lebih bersifat tempatan.

Cheah Boon Kheng pula menulis tentang gerakan nasionalisme Melayu yang dipimpin oleh Ibrahim Yaakob semasa pendudukan Jepun . Tulisan beliau memperkatakan perjuangan Ibrahim Yaakob yang menjalin kerjasama dengan Jepun bagi mendapatkan kemerdekaan Tanah Melayu melalui gagasan “Melayu Raya”. Tulisan ini merupakan satu analisis yang baik terhadap perkembangan gerakan nasionalis kiri pimpinan Ibrahim Yaakob yang menggunakan pendekatan bekerjasama dengan Jepun.¹⁸ Zainal Abidin Wahid juga menulis isu yang hampir sama tetapi huraianya bersifat umum berbanding tulisan Cheah Boon Kheng yang lebih berfokus kepada perjuangan Ibrahim Yaakob.¹⁹

Sarjana tempatan yang agak prolifik menghasilkan karya yang berkaitan dengan zaman pendudukan Jepun adalah Abu Talib Ahmad. Karya terbaru beliau, *The Malay Muslims Islam and The Rising Sun*²⁰ menyingkap kembali kenangan penduduk Tanah Melayu lewat pemerintahan Jepun. Monograf ini memaparkan isu-isu berkaitan dengan masyarakat Melayu dan agama Islam pada zaman pemerintahan Jepun berdasarkan sumber dokumen dari Pejabat Agama dan Pejabat Kadhi Johor. Ia turut memperkatakan tentang institusi kekeluargaan dan peranan birokrat agama pada zaman tersebut. Monograf karya Abu Talib Ahmad ini, *The Malay Muslims, Islam and The Rising Sun* mengandungi

¹⁸ Lihat Cheah Boon Kheng, “The Japanese Occupation Of Malaya 1941-1945: Ibrahim Yaakob and The Struggle For Indonesia Raya” (*Indonesia* 28, Oktober 1979) m.s. 85-120.

¹⁹ Zainal Abidin Abdul Wahid, “The Japanese Occupation and Nationalism”, *Glimpses of Malaysian History* (Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka, 1970) m.s. 93-98.

²⁰ Abu Talib Ahmad, *The Malay Muslims, Islam and The Rising Sun*, Monograph No. 34 (Kuala Lumpur: Malaysian Branch of the Royal Asiatic Society, 2003). Beberapa bab yang dibincangkan dalam monograf ini pernah diterbitkan sebelumnya. Perbincangan tentang pengalaman dan kenangan penduduk Tanah Melayu semasa pendudukan Jepun misalnya telah disiarkan dalam P. Lim Pui Huen dan Diana Wong (ed.), *War and memory in Malaysia and Singapore* (Singapore: *Journal Institute of Southeast Asian Studies*, 1995). Tajuk tentang dasar Jepun terhadap birokrat Islam juga telah dibincangkan dalam penerbitan beliau yang terdahulu, “Japanese Policy Towards Islam in Malaya During the Occupation: A Reassessment” (Singapore: *Journal of Southeast Asian Studies*, Feb. 2002). Tajuk-Tajuk ini telah dimantapkan dan dibincangkan semula dalam penerbitannya seperti di atas.

lima sub topik Pengenalan, Memori masyarakat Melayu dalam berbagai aspek kehidupan di zaman Jepun, Sikap menentang dan kerjasama masyarakat Melayu, Perkahwinan, perceraian dan suasana beragama dalam kalangan masyarakat Melayu Islam dan Birokrat agama dan hubungannya dengan gerakan propaganda Jepun. Kajian ini adalah berdasarkan sumber-sumber yang terdapat di Arkib tempatan termasuk dokumen daripada Pejabat Agama Islam Negeri Johor. Tajuk awal monograf ini, Memoir masyarakat Melayu serta sikap menentang dan kerjasama terhadap pemerintahan Jepun telah dibincangkan dalam beberapa kajian. Walau bagaimanapun dalam tulisannya ini, Abu Talib lebih banyak menyoroti pengalaman individu-individu yang merasai sendiri pengalaman hidup pada zaman Jepun. Ternyata bagi golongan yang kini telah lanjut usianya (70-an dan 80-an) namun mereka masih menyimpan berbagai kenangan pahit berkenaan kekejaman tentera Jepun, suasana ekonomi dan pendidikan pada zaman tersebut serta beberapa aspek kehidupan yang lain. Penggunaan sumber lisan melalui kaedah penceritaan semula menjadikan kejadian yang berlaku lebih daripada setengah abad itu dekat di hati pembaca. Perbincangan tentang masalah sosial masyarakat Melayu seperti perceraian dan penggunaan organisasi agama untuk tujuan propaganda Jepun lebih menarik kerana ia jarang dilakukan para sarjana. Tulisan tentang masalah perceraian dalam kalangan masyarakat Melayu pada zaman pendudukan Jepun misalnya merupakan satu analisis yang menunjukkan bahawa bahang peperangan turut memberi kesan terhadap institusi keluarga Melayu. Seterusnya perbincangan tentang penggunaan institusi agama seperti Pejabat Kadhi, masjid dan surau bagi tujuan propaganda Jepun adalah satu kajian yang menarik kerana jarang diperkatakan. Walaupun Yoji Akashi menulis tentang dasar Jepun terhadap Islam dan Sultan dalam tulisannya, "Japanese Military Administration in Malaya, Its Formation and Evolution in Reference to Sultans, Islamic Religion and Moslem Malays

1941-1945” (*Asian Studies* 7 (1), 1969), namun tulisannya hanya menganalisis dasar Jepun terhadap kedudukan Sultan dan agama Islam. Tulisannya cuba memberi pandangan bahawa Jepun mengambil pendekatan yang diplomasi dan berhati-hati terhadap Sultan dan isu-isu agama. Ia mahu memberi gambaran bahawa Jepun tidaklah seburuk yang disangka dalam hal politik Melayu dan agama Islam. Tidaklah sukar untuk memahami bahawa tulisan beliau mencerminkan pendirian pentadbiran Jepun pada ketika itu (1941-1945). Tulisan Abu Talib pula dapat mengimbangi pandangan Akashi dalam beberapa aspek tertentu. Jepun dalam situasi yang sebaik manapun tetap akan mempergunakan semua kesempatan yang ada bagi tujuan politiknya. Dalam tulisannya ini yang berjudul “The Religious Bureaucracy and Japanese Propaganda” penulis telah menghuraikan tentang bagaimana Jepun menggunakan jentera organisasi agama bagi tujuan propagandanya di sebalik dasar mereka yang dikatakan *non-interference* dalam perkara tersebut. Hal ini penting diketahui bagi memberikan gambaran sebenar tentang sikap Jepun terhadap agama Islam. Terdapat juga suatu tulisan yang bersifat kritikal dan mempersoalkan tindakan-tindakan Jepun semasa pendudukannya di Tanah Melayu. Mohd Yusof Hassan mengambil pendekatan yang berbeza daripada penulis lain dengan mempersoalkan secara terbuka beberapa tindakan Jepun semasa pemerintahannya di Tanah Melayu.²¹

²¹ Mohd. Yusof Hassan, “Implikasi Pemerintahan Jepun”, *Buku Cenderamata Minggu Sejarah Kedah*, Alor Setar 250 tahun 1735-1985 (Alor Setar: Kerajaan Negeri Kedah, 1990). Antara persoalan yang ditimbulkan oleh Mohd. Yusof Hassan dalam tulisannya ini ialah dakwaan-dakwaan tentera Jepun yang bertentangan dengan watak sebenar mereka. Mereka mendakwa bahawa bangsa Jepun mempunyai budaya lembah lembut tetapi sebenarnya mereka telah berlaku kasar dan bengis. Budaya dan nilai yang dibawa mereka jauh bertentangan dengan kepercayaan dan amalan masyarakat Melayu. Keyakinan mereka terhadap Bushido sehingga membawa kepada amalan membunuh diri adalah jauh bertentangan dengan agama Islam. (Lihat tulisannya yang berkenaan m.s.147-152). Mohd. Yusof juga mempertikaikan cita-cita Jepun untuk mewujudkan kawasan kemakmuran bersama Asia yang disifatkannya hanya berupa propaganda dan helah politik mereka semata-mata. Beliau ternyata melihat pendudukan Jepun di Tanah Melayu dari aspek yang negatif. Sungguhpun begitu ia membuka ruang kepada penilaian daripada individu lain.

Kajian tentang zaman pendudukan Jepun juga memberi perhatian kepada negeri-negeri atau kawasan tertentu seperti Terengganu,²² Kedah²³ dan Johor.²⁴ Walaupun dasar pemerintahan tentera Jepun hampir sama di semua negeri namun terdapat isu-isu bersifat tempatan yang berjaya dihuraikan pengkaji yang mengkhusus kajian mereka terhadap negeri tersebut. Pentadbiran Jepun di negeri-negeri dan kawasan tertentu juga menjadi tema dalam penulisan tesis atau latihan ilmiah pada peringkat ijazah pertama.²⁵ Pendudukan Jepun di Sabah diperkatakan oleh Dalius Lucius Lobinjang. Sepertimana kebanyakan kajian tentang pendudukan Jepun di negeri-negeri, tumpuan kajian beliau adalah terhadap struktur pentadbiran, suasana ekonomi dan sosial di Sabah.²⁶ Terdapat dua lagi tesis menarik berkaitan dengan pendudukan Jepun di negeri-negeri iaitu penguasaan ekonomi Kedah oleh Jepun dan dasar politik dan pentadbiran Jepun di Melaka.²⁷ Selain memenuhi

²² Abdullah Zakaria Ghazali, *Pentadbiran Tentera Jepun dan Thai di Terengganu, 1942-1945* (Petaling Jaya: University Malaya Press, 1996).

²³ Mohamad Isa Othman, *Pendudukan Jepun di Tanah Melayu 1942-45 (Tumpuan di Negeri Kedah)* (Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka, 1992).

²⁴ Ghazali Mayudin, *Johor Semasa Pendudukan Jepun 1942-1945* (Bangi: Universiti Kebangsaan Malaysia, 1978).

²⁵ Antara tesis berkenaan termasuklah Mohd. Nasir Ismail, "Pendudukan Jepun di Terengganu", (Latihan Ilmiah Universiti Malaya, 1996), Abd. Hamid Ghazali, "Dasar-Dasar Jepun dalam Kegiatan Ekonomi di Temerloh 1942-1945", (Latihan Ilmiah Universiti Sains Malaysia, 1995), Rosnani Ibrahim, "Pendudukan Jepun di Hulu Langat, Selangor", (Latihan Ilmiah Universiti Malaya, 1979), Abdullah Abdul Rahman, "Pendudukan Jepun: Satu Kenyataan Ringkas Tentang Pergolakan dan Perkembangan Kampung Sungai Choh", (Latihan Ilmiah Universiti Malaya, 1977). Secara umumnya kajian-kajian ini memperlihatkan keadaan dan suasana kehidupan masyarakat setempat. Terdapat persamaan dan juga perbezaan pengalaman yang dialami oleh penduduk-penduduk di kawasan yang dikaji. Dasar pemerintah Jepun adalah hampir sama di kebanyakan tempat. Perbezaannya Cuma bergantung kepada pendekatan yang diambil oleh pegawai yang berkuasa ketika itu. Penduduk di kebanyakan negeri atau daerah berkongsi pengalaman yang hampir sama, hidup menderita kerana kesukaran mendapat bekalan makanan dan keperluan asas yang lain. Bagaimanapun peringkat kesukaran hidup yang dialami ini berbeza-beza mengikut lokasi dan latar belakang ekonomi seseorang itu.

²⁶ Dalius Lucius Lobinjang, "Sabah Semasa Pendudukan Jepun 1942-1945", (Latihan Ilmiah Universiti Kebangsaan Malaysia, 1989). Tesis ini membekalkan beberapa maklumat yang berguna berkaitan dengan perkembangan bidang pendidikan khususnya di Sabah semasa pendudukan Jepun. Sebagai suatu kajian di peringkat tempatan, tesis ini menggunakan sumber-sumber utama yang terdapat di Arkib, sumber lisan dan dokumen.

²⁷ Azhar Raswan Din Wan Dean, "Penguasaan Ekonomi Kedah Oleh Tentera Jepun Semasa Perang Dunia Kedua 1941-1945", (Tesis BA(Hons) Universiti Sains Malaysia, 1984) dan Zalfan Mohd. Rashid, "Pendudukan Jepun di Melaka 1942-1945 Politik dan Pentadbiran", (tesis BA (Hons) Universiti Kebangsaan Malaysia, 1973). Kedua-dua tesis ini memberi tumpuan kepada penguasaan Jepun di Kedah dan di Melaka.

keperluan akademik kajian-kajian ini membantu masyarakat memahami dengan lebih dekat perkembangan yang berlaku semasa pendudukan Jepun di kawasan tertentu, cuma skop perbincangan yang dikemukakan agak terbatas kepada isu dan kawasan yang tertentu sahaja.

Pengalaman yang dilalui semasa zaman pendudukan turut dirakamkan dalam penulisan biografi atau memoir tokoh-tokoh tertentu yang terlibat secara langsung dalam zaman tersebut seperti Tunku Abdul Rahman²⁸, Aishah Ghani²⁹ dan Mustapha Hussin.³⁰

Aktiviti-aktiviti serta pengalaman Mustapha Hussin pada zaman pendudukan Jepun ini telah dirakamkan sebagai sebuah karya sejarah oleh anaknya Insun Sony Mustapha. Memoir ini memuatkan kisah hidup Mustapha Hussain sejak kecil sehingga dewasa. Ia meliputi zaman sebelum Perang Dunia Kedua, zaman pendudukan Jepun, kembalinya British sehinggalah Tanah Melayu mencapai kemerdekaan. Memoir ini menarik kerana menghuraikan perjalanan sejarah dari perspektif seorang individu yang pernah mengalami berbagai pengalaman pahit dan manis dalam beberapa zaman. Selain itu ia tidak semata-

Azhar Raswan menumpukan kajiannya kepada aspek penguasaan ekonomi Kedah oleh Jepun. Beliau berhujah bahawa walaupun Kedah telah diserahkan kepada Siam oleh Jepun pada penghujung tahun 1943 namun Jepun masih menguasai ekonomi negeri tersebut. Berdasarkan sumber-sumber daripada fail Setiausaha kerajaan negeri dan laporan jabatan-jabatan tertentu beliau membuktikan bagaimana tindakan-tindakan yang diambil oleh Jepun untuk menguasai sektor ekonomi seperti tanaman padi, pembalakan dan perlombongan. Pembongkaran yang dilakukan oleh Azhar mendedahkan niat sebenar Jepun memerintah negara ini. Tesis Zalfan Mohd. Rashid pula menumpukan perhatian kepada pendudukan Jepun di Melaka dengan fokus kepada aspek pentadbiran dan politik. Kajian ini adalah antara yang terawal dibuat (1973) di kalangan siswazah bidang sejarah universiti tempatan. Kandungan utama tesis ini adalah berkaitan dengan dasar-dasar pentadbiran Jepun dan pergolakan politik yang berlaku khususnya di Melaka. Menarik untuk diperhatikan ialah bagaimana pengkaji melihat masyarakat Melayu di sebuah negeri tanpa raja atau sultan (Melaka sebuah negeri Selat dalam pentadbiran Inggeris) menghadapi pemerintahan Jepun. Sebagai pengganti kepada raja atau pemerintah, Jepun telah menggunakan badan politik seperti Kesatuan Melayu Muda (KMM) untuk menjadi penghubung dengan masyarakat Melayu di sana. Kajian ini membantu pembaca memahami pergolakan politik yang berlaku di negeri Melaka khususnya semasa pendudukan Jepun.

²⁸ Pengalaman Tunku semasa zaman Jepun dikisahkannya dalam tulisannya, "*As a Matter of Interest*" (Kuala Lumpur: Heinemann Book, 1981), m.s. 151-159 dan "Reminiscences of Tunku Abdul Rahman on the Japanese Occupation, 1941-1945 (Oral History Series on Japanese Occupation) (Pulau Pinang: Universiti Sains Malaysia, 1989).

²⁹ Aishah Ghani, *Memoir Seorang Pejuang* (Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka, 1992)

³⁰ Lihat Insun Sony Mustapha, *Mustapha Hussin Pejuang Nasionalisme Melayu Sebelum UMNO* (Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka, 1999).

mata memerihalkan pengalaman peribadi beliau tetapi turut mengupas perkembangan sejarah yang berlaku dari semasa ke semasa. Mustapha belajar dan bekerja semasa penjajahan British sebelum perang Dunia Kedua kemudian terlibat dengan Kesatuan Melayu Muda (KMM) sebuah pertubuhan politik Melayu antara yang terawal dan dikatakan agak kiri. Beliau adalah Naib Presidennya. Semasa pendudukan Jepun, selaras dengan pendirian KMM yang bekerjasama dengan Jepun Mustapha turut terlibat dengan pasukan Fujiwara Kikan, sebuah badan perisikan Jepun. Apabila Jepun menyerah kalah, Mustapha diburu Bintang Tiga dan ditahan oleh British kerana dikatakan menjadi agen Jepun. Banyak peristiwa belakang tabir telah diungkapkannya kembali sepanjang tempoh tahanannya ini. Apabila dibebaskan British, Mustapha terus mempamerkan kecenderungan untuk berpolitik walaupun menghadapi banyak sekatan. Puncak penglibatannya dalam politik menjelang kemerdekaan ialah percubaannya bertanding jawatan sebagai Presiden UMNO menentang Tunku Abdul Rahman Putra bagi menggantikan Dato' Onn pada tahun 1951. Beliau hanya tewas dengan satu undi, satu perkara yang jarang diperkatakan orang. Beliau mendapat 16 undi berbanding Tunku Abdul Rahman yang mendapat 17 undi. Hebat juga rupanya tokoh bernama Mustapha Hussain ini. Jika ditakdirkan beliau menang menewaskan Tunku Abdul Rahman sebagai Presiden UMNO, tentulah sejarah berubah. Penulisan memoir Mustapha Hussain ini merupakan satu tanda yang penting dalam rakaman sejarah negara kerana ianya mendedahkan kepada masyarakat peranan dan sumbangan golongan yang dianggap kiri dalam perjuangan membela bangsa dan negara. Penglibatan beliau sejak zaman sebelum perang Dunia Kedua lagi dalam gerakan nasionalisme Melayu menjadikan tajuk memoir ini amat bertepatan iaitu *Mustapha Hussain: Kebangkitan Nasionalisme Melayu Sebelum UMNO*.

Terdapat juga memoir berkenaan mereka yang terlibat secara langsung dalam perjuangan menentang Jepun seperti Mejar (bersara) Ismail Babu³¹ selain memoir pegawai-pegawai Inggeris yang hidup pada zaman Jepun³² seperti Dr. T.J. Danaraj.³³ Pengalaman seorang bekas anggota *Penang and Province Welesly Volunteer Corp* tentang suka duka penduduk George Town semasa pendudukan Jepun dirakamkan oleh Ahmad Meah Baba Ahmad.³⁴ Bekas pegawai tinggi Perkhidmatan Awam, Tan Sri Datuk Abdul Aziz Zakaria juga menulis memoir mengenangkan kehidupannya pada zaman British, Jepun dan selepas Tanah Melayu mencapai kemerdekaan. Semasa pentadbiran Jepun, beliau berkhidmat sebagai pegawai pelatih di Perak.³⁵ Juga terdapat tulisan Mohd. Yusoff Hj. Ahmad, *Decades of Change* yang memaparkan perjalanan hidup beliau dalam beberapa dekad. Beliau merupakan lulusan Raffles College di Singapura, pernah berkhidmat sebagai guru dan pegawai MCS (*Malayan Civil Service*) pada zaman kolonial British. Semasa pentadbiran Jepun beliau bertugas sebagai Pegawai Daerah Alor Gajah di Melaka dan

³¹ Ismail Babu (Mejar Bersara), *Kisah Seorang Perajurit* (Kuala Lumpur : Dewan Bahasa dan Pustaka,1990)

³² Lihat Peter George James Dobree, *Hujan Panas Bawa Bencana* (terjemahan DBP), (Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka, 1994) dan T.P.M. Lewis , *Changi: The Lost Years* (Kuala Lumpur: Persatuan Sejarah Malaysia, 1989)

³³ Keterangan lanjut dalam T.J. Danaraj, *Japanese Invasion of Malaya and Singapore Memoirs of a Doctor* (Kuala Lumpur: Eagle Trading Sdn. Bhd. , 1990)

³⁴ Ahmad Meah Baba Ahmad, *Penaklukan Jepun Suka Duka di George Town* (Kuala Lumpur: Media Indah Sdn. Bhd., 1992).Karya bercorak catatan pengalaman ini ditulis oleh Ahmad Meah Baba Ahmad berdasarkan sumber utamanya catatan diari bapanya Kapten Baba Ahmad Bin Ahmad. Ia ditulis mengikut kronologi mengisahkan urutan peristiwa yang berlaku semasa zaman pendudukan Jepun khususnya di George Town. Keunikan karya ini bergantung kepada sumbernya yang merupakan catatan diari seorang individu yang merakamkan berbagai perkembangan yang berlaku pada zaman tersebut. Ia bukan semata-mata catatan peribadi malahan turut menerangkan berbagai perkara yang melibatkan politik, ekonomi dan sosial.

³⁵ Abdul Aziz Zakaria, *British, Japanese and Independent Malaysia A Memoir* (Kuala Lumpur: Intan, 1989). Semasa pentadbiran Jepun, Abdul Aziz berkhidmat sebagai pegawai pelatih di Perak. Menerusi pengalamannya beliau mendapati bahawa perkhidmatan awam ketika itu amat lemah dan banyak kekurangan. Moral pegawai-pegawai awam khususnya daripada kalangan warga tempatan jatuh. Mereka tidak bersemangat bekerja, datang ke pejabat lewat dan pulang lebih awal. Mereka juga terdedah kepada amalan rasuah. Beliau juga berpendapat bahawa “semakin lama Jepun memerintah Tanah Melayu, keadaan akan menjadi bertambah buruk”. Lihat m.s. 18-20. Pengalaman Abdul Aziz khususnya semasa pendudukan Jepun memberi gambaran tentang perasaan dan penilaiannya terhadap berbagai pergolakan yang berlaku pada zaman tersebut. Sebagai seorang yang boleh dianggap berpendidikan (lulusan sekolah Inggeris) beliau tentulah mampu menilai sesuatu yang berlaku pada zaman tersebut dari kacamata seorang pegawai Melayu yang terlibat sendiri dalam pentadbiran.

pernah ditahan oleh Jepun kerana dicurigai.³⁶ Umumnya karya-karya yang diperkatakan lebih bersifat nostalgia lantaran memaparkan pengalaman peribadi penulisnya sepanjang mengharungi pahit manis kehidupan pada zaman Jepun. Turut disentuh ialah kesan yang timbul terhadap kehidupan masyarakat dalam bidang politik, ekonomi dan sosial. Isu-isu yang melibatkan pendidikan turut disentuh dalam penulisan ini namun perbincangan yang secara khusus membincangkan pengalaman dan kesan daripada pendidikan pada zaman tersebut masih kurang.

Tulisan Mohd. Nor Long (1999) berjudul *Tun Hamdan Guru Sepanjang Hayat* yang mengisahkan perjalanan hidup dan sumbangan tokoh berkenaan khususnya terhadap dunia pendidikan tanahair.³⁷ Tun Hamdan dilahirkan dalam keluarga yang amat menitikberatkan pelajaran berjaya membuktikan kebolehan dan kecerdasannya dalam bidang tersebut sejak di bangku sekolah sehingga ke peringkat tinggi. Biografi ini merupakan satu rakaman sejarah yang baik kerana memberi banyak pengajaran khususnya

³⁶ Mohd. Yusoff Hj. Ahmad, *Decades of Change* (Malaysia 1910-1970s), Kuala Lumpur: Art Printing Works Sdn. Bhd., 1983. Sepertimana Abdul Aziz Zakaria, Mohd. Yusof Ahmad juga merupakan segelintir anak Melayu yang berpeluang belajar di Sekolah Inggeris pada zaman sebelum perang. Beliau lulus Senior Cambridge pada tahun 1928 dan kemudiannya menyambung pengajian ke Raffles College di Singapura. Setelah tamat belajar di Raffles College, beliau menjadi guru di Government English School di Negeri Sembilan sebelum menyertai perkhidmatan Malayan Administration Services (MAS). Mengalami pengalaman pahit semasa pendudukan Jepun kerana pernah ditahan berdasarkan latar belakangnya yang pernah menjadi pegawai pentadbir zaman British. Semasa itu, beliau menjadi Pegawai Daerah Alor Gajah di Melaka. Nasibnya baik kerana dibebaskan oleh Jepun. Apabila British kembali memerintah, Mohd. Yusoff menyambung kembali perkhidmatannya sehingga Tanah Melayu mencapai kemerdekaan. Antara jawatan yang pernah disandangnya ialah Pengarah Jabatan Penuntut di London dan Setiausaha Kerajaan Negeri Perak (1962). Beliau mengumpul banyak pengalaman sepanjang 32 tahun berkhidmat dengan kerajaan. Setelah bersara daripada perkhidmatan awam, beliau menyertai sektor swasta dengan menjadi pengarah syarikat pengeluaran tenaga elektrik dan ladang getah. Memoir beliau merakamkan peristiwa dan pengalaman peribadinya yang meliputi 4 zaman iaitu sebelum perang, semasa pendudukan Jepun, kembalinya British dan zaman merdeka. Berbagai perubahan yang meliputi aspek politik, ekonomi, sosial dan budaya berlaku dalam tempoh ini (1910-1970). Segala catatan yang dituliskan adalah gambaran kepada perasaan dan penilaian yang telah dibuat terhadap berbagai peristiwa sejarah sepanjang tempoh tersebut. Penulisan beliau menarik untuk diikuti lantaran memuatkan analisa yang relevan dengan perjalanan sejarah negara.

³⁷ Catatan riwayat hidup bekas TYT Yang Dipertua Negeri Pulau Pinang ini ditulis oleh Mohd. Nor Long, *Tun Hamdan Guru Sepanjang Hayat* (Selangor: Penerbit Fajar Bakti Sdn. Bhd., 1999). Tajuk yang amat sesuai dengan peranan dan sumbangan yang telah diberikan oleh Tun Hamdan terhadap dunia pendidikan tanahair. Beliau melalui berbagai peringkat pengalaman dan pencapaian dalam kerjaya perguruan daripada guru biasa sehingga kepada pegawai tadbir tertinggi di Kementerian Pelajaran, Naib Canselor di Universiti Sains Malaysia dan wakil negara di Unesco, Paris.

kepada generasi muda.³⁸ Pengajian Hamdan di Raffles College tergendala semasa Perang Dunia Kedua; walau bagaimanapun dengan semangat yang kuat, Hamdan mengambil peluang yang ditawarkan untuk mengikuti pendidikan di *Syonan Koakunrenjo*, sebuah institut latihan yang ditubuhkan Jepun bagi melatih anak-anak muda menjadi pegawai dalam pentadbiran mereka. Setelah menamatkan latihan selama 3 bulan, Hamdan kembali menjalani latihan perguruan lanjutan dan kemudiannya sebagai tenaga pengajar di Pusat Latihan Perguruan *Kyoin Yosei Jo* di Ipoh, Perak. Berdasarkan kepada kebolehan dan kecemerlangannya berkhidmat sebagai guru dan pentadbir sekolah, Hamdan sekali lagi dihantar menjalani kursus lanjutan di *Jokyu Shihan Gakko* di Singapura pada bulan Oktober 1943. Pengalaman mengikuti kursus dan bekerja dengan Jepun ini amatlah bermakna bagi Hamdan.³⁹

³⁸ Tun Hamdan merupakan individu yang telah menunjukkan satu teladan yang baik untuk diikuti khususnya yang melibatkan bidang pendidikan. Walaupun ayahnya, Sheikh Tahir merupakan seorang intelek dan ulamak yang terkenal tetapi beliau telah memberi peluang kepada anaknya Hamdan dan adiknya Hamid untuk belajar di sekolah Inggeris. Beliau mungkin menyedari bahawa pelajaran Inggeris terutamanya pada waktu tersebut adalah penting untuk masa depan anaknya. Setelah tamat darjah 4 sekolah Melayu, Hamdan melanjutkan pengajiannya ke *Special Malay Class* di Sekolah Clifford Kuala Kangsar. Beliau agak kecewa kerana gagal memasuki Maktab Melayu Kuala Kangsar yang hanya menerima pelajar daripada kalangan bangsawan Melayu pada ketika itu. Walaubagaimanapun Hamdan adalah pelajar yang rajin, cerdas dan gigih. Pada peringkat awal pengajiannya di kelas *Special Malay*, Hamdan masih meneruskan pengajiannya di sekolah Melayu sehingga tamat darjah enam. Keadaan ini membolehkan beliau menguasai pelajaran bahasa Melayu dan asas pengajian agama dengan baik. Kemajuan pelajaran Hamdan di sekolah Clifford juga berjalan dengan baik. Beliau lulus Senior Cambridge pada tahun 1938 setelah 6 tahun bersekolah Inggeris. Kecemerlangan Hamdan dalam bidang akademik digambarkan oleh persaingan sihat yang berlaku antaranya dengan rakan sekelasnya Raja Mohar Raja Badiozzaman dalam menentukan tempat teratas dalam kelasnya. Beliau juga aktif dalam sukan dan pasukan pengakap. Seterusnya Hamdan telah melanjutkan pengajiannya ke Raffles College di Singapura bagi mendapatkan diploma. Pencapaian yang telah ditunjukkan Hamdan sepanjang tempoh pengajiannya adalah bukti bahawa anak Melayu zaman pra merdeka boleh mencapai kejayaan sekiranya diberikan peluang dan belajar bersungguh-sungguh.

³⁹ Mohd. Nor Long, *Tun Hamdan Guru Sepanjang Hayat*, *ibid*, m.s. 43-55. Proses pengajian yang dilalui oleh Hamdan menarik untuk diperhatikan kerana melibatkan perubahan suasana politik dan sosial tanahair. Bagi kebanyakan orang, zaman pendudukan Jepun merupakan satu tempoh yang amat menakutkan. Kekejaman Jepun menjadi bualan di mana-mana. Bagi Hamdan walaupun menyedari bahawa kehidupan ketika itu penuh dengan risiko dan tidak menentu namun semangatnya yang kuat untuk belajar telah mendorongnya menyahut cabaran menyertai latihan dan berkhidmat dengan Jepun. "Hamdan amat bergembira kerana terpilih mengikuti kursus di akademi *Shonan Koa Kunrenjo*, dan kejayaannya itu memungkinkannya belajar membaca, menulis dan bercakap dalam bahasa Nippon. Dia sanggup menerima apa juga jenis latihan, sekalipun ala tentera, yang sudah pasti memerlukan pergerakan cergas tahan lasak, berdisiplin dan menepati waktu mengikut jadual waktu yang ketat serta patuh kepada arahan. Sebagai bakal

Berikutnya terdapat juga tulisan Ramlah Adam, *Senator Ibrahim Abdullah, Menabur Budi Menyokong Nusa*.⁴⁰ Ibrahim Abdullah guru lepasan Maktab Perguruan Sultan Idris (MPSI) berpeluang mempelajari bahasa Jepun di Ipoh (*Perak Shu Shihan Gakko*) berpendapat pendidikan Jepun dapat membentuk disiplin dan sikap yang tegas. Sebagai guru lepasan MPSI, sebuah institusi pengajian tinggi yang merupakan tempat bercambahnya semangat kebangsaan Melayu, Ibrahim merasakan latihan yang diterimanya daripada Jepun semakin meningkatkan semangatnya. Abdullah Hussin menampilkan sebuah karya novel yang menarik mengisahkan pengalamannya sebagai anggota F Kikan dan kakitangan Jepun di Sumatera dan Aceh. Turut diceritakan ialah tentang pengajiannya di *Koakunrenjo* Singapura. Penulisan Abdullah berdasarkan pengalaman peribadinya turut merakamkan pelbagai peristiwa bersejarah yang disampaikan secara begitu menarik.⁴¹ Shaharom Husain juga menampilkan pengalamannya belajar dan berkhidmat dalam tempoh

pendidik dia memang faham akan makna latihan tegas penuh disiplin, tetapi segar dan bermotivasi tinggi, dengan tujuan menanam semangat apa yang dipanggil *seishin ippai*, bermaksud selalu berwaspada, pintar dan serba boleh dari segi mental, fizikal dan moral". *Ibid*, m.s. 47-48. Hamdan disifatkan sebagai "grand champion" dalam kelasnya di Shonan Koa Kunrenjo oleh Yoji Akashi dalam kajiannya "The Koa Kunrenjo, 1942-1945 A Case Study Of Cultural Propagation And Conflict Under The Japanese Occupation Of Malaya". Hamdan kini menguasai bahasa Jepun dengan baik selain bahasa Inggeris. Ternyata Hamdan telah mendapat faedah daripada latihan dan perkhidmatan yang disertainya bersama Jepun. Dalam konteks pembangunan kerjaya dan dirinya, pengalaman dididik oleh Jepun telah membantu beliau membentuk sikap dan peribadi yang unggul.

⁴⁰ Ramlah Adam, *Senator Ibrahim Abdullah Menabur Budi Menyokong Nusa* (Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka, 1999) Karya Ramlah Adam ini memenangi Hadiah Istimewa Hadiah Biografi ESSO-GAPENA 1 anjuran Persatuan Penulis Nasional Malaysia (GAPENA) dan ESSO.

⁴¹ Abdullah Hussin merupakan penulis dan sasterawan bergelar Sasterawan Negara. Beliau berketurunan Aceh tetapi ibu bapanya berhijrah dan menetap di Kedah. Semasa pendudukan Jepun ia menganggotai pasukan F Kikan (pasukan perisik Fujiwara Kikan) dan dihantar ke Sumatera bagi membantu Jepun di sana. Lihat novelnya, *Terjebak* (Kuala Lumpur: Pustaka Antara, 1965). Keunikan karya Abdullah Hussain terletak kepada penggunaan bahasanya. Beliau dikatakan menggunakan bahasa sebagai wahana atau mekanisme komunikasi sastera. Gaya bahasa yang digunakannya mirip kepada gaya kewartawanan baru (new journalism). Gaya kewartawanan baru adalah satu gaya penulisan yang istimewa kerana ianya mendedahkan kisah benar yang diolah secara cereka yang tentunya punya nilai estetika, rasa dan kebenaran yang tersendiri. Melalui novel "terjebak" ini pendekatan tersebut digunakan dengan amat berkesan sekali. Penggunaan gaya ini dalam novelnya adalah sumbangan besar Abdullah Hussain dalam dunia kesusasteraan. Lihat tulisan A. Rahim Abdullah tentang Abdullah Hussain dalam *Berita Minggu*, 12 Mac 1995.

pentadbiran tentera Jepun. Beliau merakamkan kenangan pahit manis menerima latihan daripada Jepun dan mendedahkan banyak pengajaran yang diperolehinya.⁴²

Daripada memoir yang diperkatakan, banyak peristiwa menarik pada zaman pemerintahan Jepun dapat disingkap. Tokoh-Tokoh yang menjalani kehidupan pada zaman ini mengalami berbagai kenangan pahit dan manis dalam bidang pendidikan, sosial, ekonomi dan politik. Memoir mereka turut mendedahkan dasar-dasar yang diamalkan tentera Jepun pada zaman tersebut. Beberapa perkara menarik dapat diperkatakan apabila pengalaman mereka dianalisis seperti pengalaman menjalani pendidikan pada zaman tersebut. Bagi Jepun pendidikan merupakan satu senjata yang penting untuk tujuan propaganda. Walaupun menyedari perkara ini, orang-orang Melayu pula beranggapan pendidikan yang diterima meningkatkan semangat nasionalisme selain memperolehi sedikit keistimewaan dari tentera Jepun. Dengan mempelajari dan menguasai bahasa Jepun misalnya mereka berpeluang berkhidmat dengan pemerintah dan dapat melindungi diri daripada kekejaman Jepun. Berpandukan memoir ini, kajian yang lebih mendalam dapat dibuat berkaitan dengan sistem pendidikan Jepun di Tanah Melayu dalam tempoh pendudukannya.

Sehingga kini penulisan dan perbincangan tentang hubungan Malaysia Jepun era selepas perang Dunia Kedua atau selepas negara mencapai kemerdekaan lebih berbentuk artikel atau kertas seminar yang dibentangkan bagi membincangkan sesuatu isu yang khusus. Sebahagian besar tumpuan perbincangan adalah berkaitan bidang diplomatik,

⁴² Shaharom Husain seorang guru yang dilatih di Sultan Idris Training College (SITC) 1938-1940, seorang yang membesar dalam suasana kesedaran nasionalisme yang kian meningkat di Tanah Melayu. Semasa zaman pendudukan Jepun, beliau mengikuti kursus guru di Maktab Perguruan Singapura di Beras Basah Road selama 3 bulan. Kursus ini mendedahkannya kepada berbagai jenis latihan ala Jepun yang meliputi pengajian bahasa Jepun, latihan jasmani, beberapa pelajaran umum dan *Nippon Seshin*. Kursus ini disifatkannya sebagai banyak memberi kesedaran dan pengajaran kepadanya. Lihat Shaharom Husain, *Memoir Shaharom Husain Selingkar Kenangan Abadi*, (Bangi: Penerbit Universiti Kebangsaan Malaysia, 1996).

ekonomi dan perdagangan bersesuaian dengan dasar Jepun yang ingin memulihkan imejnya yang tercalar akibat Perang Dunia Kedua. Mohd. bin Samsudin menulis tentang hubungan Malaysia–Jepun dalam tempoh 10 tahun pertama kemerdekaan (1957-1967).⁴³ Tumpuan pemerhatian beliau adalah terhadap dasar-dasar dan tindakan yang diambil oleh kerajaan kedua-dua belah pihak dalam meningkatkan hubungan di antara satu sama lain. Terdapat sarjana seperti F.C. Langdon yang menulis tentang dasar luar Jepun pasca perang dengan memuatkan analisis berkaitan matlamat dan strategi yang dijalankan Jepun dalam konteks hubungannya dengan Asia.⁴⁴ Walaupun tulisan beliau tidak memberi tumpuan sepenuhnya kepada negara ini namun pengetahuan tentang prinsip asas dasar luar adalah penting kepada seseorang yang mahu memahami peranan Jepun di rantau ini. Seorang sarjana Jepun iaitu Masashi Nishihara menulis tentang peranan yang cuba dimainkan Jepun dalam mencari penyelesaian kepada konfrantasi yang tercetus antara Malaysia–Indonesia pada 1963. Walaupun Jepun gagal dalam usahanya namun inisiatif yang diambilnya menggambarkan kesediaannya memainkan peranan pada peringkat serantau yang didorong oleh kepentingan ekonomi.⁴⁵

Selain soal pemulihan hubungan diplomatik, isu-isu ekonomi dan perdagangan menjadi perkara utama yang mendapat perhatian para pengkaji sepanjang dekad 1960-an

⁴³ Disiarkan dalam Jurnal Persatuan Sejarah Malaysia, *Malaysia dari segi Sejarah*, Bilangan 23, 1995. Tulisan ini memberi tumpuan kepada hubungan antara Malaysia dengan Jepun dalam tempoh 10 tahun pertama selepas Tanah Melayu mencapai kemerdekaan. Penulisnya menghuraikan langkah-langkah yang telah diambil bagi memulihkan hubungan di antara kedua buah negara khususnya yang melibatkan hubungan politik dan ekonomi. Tidak dapat dinafikan bahawa Jepun telah mengambil beberapa tindakan bagi melenyapkan pengalaman pahit rakyat semasa zaman pendudukan dengan memperkenalkan dasar seperti bantuan ODA (Overseas Development Assistant) dan bantuan teknikal bagi menjalin hubungan lebih baik dengan kerajaan pimpinan Tunku Abdul Rahman pada masa itu. Bagaimanapun tulisan ini tidak memberi perhatian kepada hubungan pendidikan kedua-dua negara dalam tempoh tersebut. Sumber rujukannya juga terhad kepada buku, laporan dan dokumen.

⁴⁴ Lihat F.C. Langdon, *Japan's Foreign Policy* (Vancouver: University of British Columbia Press, 1973).

⁴⁵ Masashi Nishihara, *The Japanese and Sukarno's Indonesia Tokyo-Jakarta Relations, 1951-1966*, Monograph of the Centre for Southeast Asian Studies, Kyoto University (Honolulu: University Press of Hawaii, 1975).

dan 1970-an. Peranan Jepun sebagai pengeksport, pengimport, pelabur serta pemberi bantuan asing mendapat berbagai reaksi berupa sokongan, kritikan malahan cemuhan daripada berbagai-bagai golongan termasuk ahli akademik. Satu artikel menarik misalnya ditulis oleh Johan Saravanamuthu tentang peranan dan kesan pelaburan asing langsung Jepun di Malaysia yang menganalisis secara terperinci kesan positif dan negatif pelaburan Jepun di sini.⁴⁶ Walau bagaimanapun tulisan ini tidak memberi perhatian kepada isu pendidikan dan pembangunan sumber manusia dalam hubungan kedua negara. Lim Hua Sing, professor di Institut Pengajian Asia Pasifik Universiti Waseda, Jepun menghasilkan penulisan berjudul, “The Japan Malaysia Economic Relationship Towards the Twenty First Century”,⁴⁷ Paridah Abdul Samad,⁴⁸ “Malaysian-Japan Relation Economics and Political Dimensions”, Anuwar Ali⁴⁹ “Japanese Industrial Investment” dan Zakaria Hj. Ahmad dan K.C. Cheong⁵⁰ “Malaysia Japan Trade: Issue and Prospect for 1980s”. Selain itu terdapat juga tulisan Chee Peng Lim dan Lee Poh Ping⁵¹ berjudul “The Role of Japanese Direct Investment in Malaysia” .

Dalam konteks hubungan Malaysia-Jepun era selepas merdeka tulisan-tulisan ini memberi perhatian kepada isu-isu hubungan dua hala dalam bidang politik, ekonomi dan perdagangan. Tidak dapat dinafikan isu-isu seperti ini mendapat perhatian kerana Jepun merupakan rakan dagang dan di antara pelabur asing yang penting bagi Malaysia. Sedikit

⁴⁶ Lihat Johan Saravanamuthu, “The Role and Impact of Japanese Direct Investment in Malaysia”, *Seminar on the Japanese Experience Lessons for Malaysia*, Pulau Pinang, 26-31 Mei 1983,

⁴⁷ Artikel ini disiarkan dalam Lim Hua Sing, *Japan Role in Asia* 3rd. edition terbitan Times Academic Press, Singapura, 2001.

⁴⁸ Disiarkan dalam Marie Soderberg dan Ian Reader, *Japanese Influences and Presences in Asia* (London : Curzon Press, 2000).

⁴⁹ Artikel ini disiarkan dalam *Japan and Malaysian Development in the Shadow of the Rising Sun* suntingan Jomo KS (London: Routledge, 1994)

⁵⁰ Disiarkan dalam *Asean- Japan Relations Trade and Development* suntingan Narongchai Akrasanee (Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 1983)

⁵¹ Disiarkan sebagai Occasional Paper No. 60 (Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 1979)

kekurangan yang terdapat pada tulisan-tulisan ini ialah kerana ia tidak melihat aspek negatif dalam hubungan kedua-dua negara secara lebih terperinci bagi mendapatkan satu penjelasan yang lebih seimbang. Kecuali tulisan Johan Saravanamuthu yang lebih kritikal, keadaan ini terdapat samada pada tulisan Lim Hua Sing atau Faridah Samat. Kajian Lee Poh Ping dan Chee Peng Lim lebih komprehensif kerana melibatkan kajian lapangan dalam menggambarkan peranan pelaburan asing Jepun di Malaysia.⁵²

Hubungan Malaysia-Jepun dalam berbagai bidang mengalami perubahan ketara apabila Dr. Mahathir yang menjadi Perdana Menteri keempat memperkenalkan Dasar Pandang Ke Timur pada tahun 1982. Dasar yang bertujuan mencontohi dan menjadikan Jepun sebagai model pembangunan negara ini mengundang reaksi pelbagai pihak. Terdapat kajian yang dibuat dengan perbincangan khusus terhadap Dasar Pandang Ke Timur yang diperkenalkan oleh Dr. Mahathir Mohamad. Satu kajian yang menarik berkaitan perkara ini dikemukakan Khadijah Md. Khalid dan Lee Poh Ping melalui karya berjudul *Whither The Look East Policy* yang mengupas secara terperinci pelbagai aspek pelaksanaan Dasar Pandang Ke Timur dan masa depannya.⁵³ Kajian ini menggunakan sumber lisan

⁵² Tulisan Lim misalnya, "The Japan Malaysia Economic Relationship towards the Twenty first Century" hanya menyingkap perhubungan perdagangan antara kedua-dua negara mulai pertengahan dekad 80-an sehingga kini. Tumpuan perbincangan beliau adalah terhadap isu pelaburan asing dan bantuan pembangunan yang diberikan Jepun kepada Malaysia. Tulisan ini membekalkan maklumat statistik yang komprehensif berkaitan dengan perkara tersebut. Walaubagaimanapun Lim tidak membincangkan aspek-aspek negatif dalam hubungan dagangan kedua-dua negara. Isu-Isu seperti defisit perdagangan dan keuntungan sebelah pihak yang sewajarnya turut diperkatakan tidak disentuh oleh beliau. Jika ini dapat dilakukan, tulisan ini akan menjadi lebih baik. Tulisan Faridah Samat, "Malaysia Japan Economic Relations Political Economic Dimensions" pula memberi perhatian kepada komitmen politik kerajaan Jepun dan Malaysia bagi menjayakan agenda ekonomi yang telah ditetapkan. Beliau tidak menyentuh secara terperinci tentang halangan-halangan yang terpaksa dihadapi kedua-dua negara bagi memastikan pencapaian matlamat dalam hubungan ekonomi. Kajian Lee Poh Ping dan Chee Peng Lim merupakan satu kajian lapangan yang baik kerana memberikan maklumat dan gambaran tentang peranan pelaburan asing langsung syarikat-syarikat Jepun di Malaysia. Ia melibatkan kajian kes meliputi 4 buah syarikat Jepun yang beroperasi di Malaysia. Kajian ini menerangkan secara jelas ciri-ciri umum pelaburan Jepun di Malaysia, aspek-aspek pekerjaan, latihan sumber manusia, pemindahan teknologi dan sub kontrak. Data-data dan maklumat daripada syarikat yang menjadi responden menjadi asas kajian ini.

⁵³ Khadijah Md. Khalid dan Lee Poh Ping, *Whither The Look East Policy* (Bangi: Penerbit Universiti Kebangsaan Malaysia, 2003). Dr. Khadijah Md. Khalid merupakan pensyarah Fakulti Ekonomi dan Pentadbiran

dalam menilai keberkesanan DPT dengan mengambilkira pandangan tokoh-tokoh tertentu di Jepun dan Malaysia selain membincangkan dua aspek menarik dalam konteks hubungan Malaysia Jepun iaitu peranan pelobi Jepun dan faktor “Mahathir” dalam hubungan kedua negara pada dekad 1980-1990-an. Sungguhpun karya ini memuatkan analisis terperinci tentang model Jepun dan DPT namun tumpuannya lebih kepada aspek ekonomi tanpa perhatian khusus kepada soal pendidikan dan latihan. Sebuah lagi karya berkaitan ialah buku *The Sun Also Sets: Lessons in “Looking East”* yang secara khususnya membincangkan pelaksanaan dasar tersebut suntingan Jomo KS.⁵⁴ Artikel-artikel dalam buku ini keseluruhannya mengkritik aspek-aspek tertentu Dasar Pandang Ke Timur yang dikatakan lebih menguntungkan syarikat Jepun selain tentang elemen pengurusan Jepun yang tidak sesuai untuk dilaksanakan di negara ini.⁵⁵ Walau bagaimanapun koleksi artikel ini turut memuatkan pandangan Mahathir berkaitan dasar yang diperkenalkannya. Secara keseluruhannya koleksi tulisan ini merupakan pandangan yang kritis terhadap dasar berkenaan dengan hujah-hujah yang dikemukakan lebih bersifat mengkritik pandangan penggubal dasar.⁵⁶ Sungguhpun begitu tumpuan kritikan lebih tertumpu kepada isu-isu

Universiti Malaya sementara Profesor Lee Poh Ping bertugas di Institut Kajian Malaysia (IKMAS) Universiti Kebangsaan Malaysia.

⁵⁴ Buku ini Jomo KS (ed.), *The Sun Also Sets: Lessons for Looking East* (Kuala Lumpur: Institut Analisa Sosial (INSAN), 1983). Edisi terjemahan Bahasa Malaysia diterbitkan pada 1992 *Suria Terbenam Jua: Ajaran Pandang Ke Timur* diterjemahkan oleh Rosli Omar dengan penyunting dan penerbit yang sama. Antara penulis artikel dalam buku ini ialah Kua Kia Soong dengan judul, “Dasar Pandang Ke Timur: Untuk Siapa? Mengapa Pandang Ke Timur”. Chandra Muzaffar dengan artikel berjudul, “Konsep Kesatuan Dalam Tidak Patut Dipindahkan ke Malaysia” dan Lee Poh Ping dengan tajuk, “Syarikat Malaysia Sdn. Bhd: Pemerintah Melayan Kapitalis Swasta” dan “Dasar Penswastaan: Cabaran Untuk Pekerja dan Pengguna”.

⁵⁵ Dalam artikel Dr. Chandra Muzaffar misalnya, Konsep kesatuan dalaman tidak patut dipindahkan ke Malaysia, beliau mempersoalkan tindakan kerajaan memperkenalkan konsep yang ditiru dari Jepun itu kerana disifatkan gagal memberi banyak kebaikan kepada golongan pekerja. Malahan sistem ini dikatakan telah menimbulkan banyak masalah di Jepun.

⁵⁶ Tulisan-Tulisan ini telah mengkritik pelaksanaan Dasar Pandang Ke Timur khususnya yang melibatkan keuntungan sebelah pihak yang diperolehi oleh firma Jepun berbanding dengan syarikat atau pekerja Malaysia. Ianya turut mendedahkan kelemahan-kelemahan dan keburukan dalam amalan pengurusan syarikat-syarikat Jepun yang jika ditiru tidak akan membawa banyak faedah kepada negara ini. Lihat misalnya tulisan Chandra Muzaffar, Konsep Kesatuan Sekerja Dalam Tidak Patut Dipindahkan ke Malaysia” dan Lee Poh Ping, “Syarikat Malaysia Sdn. Bhd: Pemerintah Melayan Kapitalis Swasta, Jomo K.S. (ed.), *op.cit.* Tulisan ini

ekonomi, pengurusan dan perniagaan . Tiada rujukan sewajarnya diberikan terhadap aspek pendidikan dan budaya. Sebuah buku kecil yang menyokong dan memberi justifikasi kepada DPT ditulis Harun Che Su, *Pandang Ke Timur Mengapa Jepun Jadi Pilihan*.⁵⁷ Hujah Harun selari dengan pandangan Mahathir yang mengaitkan kejayaan Jepun dengan keunikan sistem pengurusan serta sikap positif rakyatnya. Kelemahan tulisan Harun adalah kerana hujah-hujahnya dibuat secara ringkas tanpa rujukan konkrit malahan buku beliau tidak disertai bibliografi menjadikannya kurang layak diberikan status penulisan akademik.

Abu Talib Ahmad menulis dengan tajuk, “Changing Perceptions of Malaysian Toward Japan Since World War Two” menyentuh tentang perubahan persepsi masyarakat Tanah Melayu dan kemudiannya Malaysia terhadap Jepun sejak Perang Dunia Kedua.⁵⁸ Kajian ini melihat bagaimana wujudnya perubahan tanggapan dalam kalangan rakyat negara ini terhadap Jepun setelah melalui pengalaman menakutkan dalam tempoh 1941-1945. Perubahan tanggapan ini semestinya dipengaruhi berbagai perkembangan dan dasar baru yang diperkenalkan kedua-dua negara selepas perang.⁵⁹ Walaupun tulisan ini turut

dapat meluaskan pandangan pembaca dengan melihat isu yang diperkatakan secara kritis dan mendalam. Pandangan bersifat kontra dengan pihak penggubal dasar ini diharap dapat mewujudkan ruang perbincangan yang lebih terbuka dan luas.

⁵⁷ Harun Che Su, *Pandang Ke Timur Mengapa Jepun Menjadi Pilihan* (Kuala Lumpur: Moden Akademik, Institut Bena, 1982).

⁵⁸ Artikel ini bertajuk, “Changing Perceptions of Malaysians Toward Japan Since World War Two” (*Kajian Malaysia*, Jilid XVII, No. 1, Jun, 1999) m.s. 70-94 . Penulis cuba melihat perubahan persepsi rakyat terhadap Jepun bagi tempoh 1945-1999. Perbincangan tertumpu kepada tiga aspek utama iaitu warisan pendudukan Jepun dan membina semula hubungan, hubungan ekonomi dua hala dan persepsi masyarakat terhadap Jepun dalam tempoh 1945-1999.

⁵⁹ Tulisan Abu Talib menganalisis persepsi dan pandangan rakyat Malaysia terhadap Jepun sejak selepas perang sehingga ke tahun 90-an. Pengalaman pahit yang dialami rakyat negara ini semasa pendudukan Jepun ternyata tidak mudah dilupakan. Manifestasi perasaan mereka digambarkan melalui berbagai saluran seperti memoir, buku, filem dan akhbar yang kebanyakannya dihasilkan selepas perang tamat. Pengalaman pahit berhadapan dengan tindakan-tindakan kejam pemerintahan Jepun semestinya sukar dilupakan begitu sahaja. Walaupun mereka tidak mengambil sebarang tindakan yang boleh disifatkan sebagai membalas dendam namun persepsi negatif terhadap Jepun masih wujud. Hanya masa dapat mengubah keadaan . Hubungan baik yang terjalin selepas perang dikatakan hanya berlaku pada peringkat rasmi iaitu antara kerajaan dengan kerajaan. Pemulihan hubungan kedua-dua negara mengambil masa yang agak lama untuk diterima dengan